

Demokratski smeh *Državnog posla*

U svome eseju *Zapis o smehu*¹, Sreten Marić kaže: „Smeh je demokratski. Za smešak humora treba mnogo mudrosti, za ironiju visprenosti, za smeh je dovoljno biti običan čovek.“ U ove dve rečenice, napisane davno pre nego što smo mogli čitajući ih da stvorimo ikakvu poveznicu sa temom našeg osvrta, sumiran je celokupan uspeh projekta *Državni posao*, svakodnevne televizijske kratke humoristične forme, čiji autori su Dimitrije Banjac, Nikola Škorić i Dejan Ćirjaković. Pod rediteljskom palicom Stojča Stolevskog, svakoga radnog dana oko 19 časova na prvom kanalu RTV, oni uspevaju da prevaziđu granice očekivanog i humornom potencijalu srpske svakodnevice udahnu, kroz sveopšti smeh i instant-relaksaciju koju donose, prepoznatljiv ljudski lik iz kuće ili susedstva. Smejemo se našem običnom čovek, smejući se sa njime i svojoj stvarnosti i sebi samima, i shvatamo upravo tako da jedino kroz relativizaciju potenciranih problema možemo da svakoga jutra ustanemo orni za susrete sa novim radnim danom u našem okraju Evrope i da se na naš način izborimo sa stvarnošću, imajući trijumfalni smešak na uglu usana kao svakodnevni podsetnik na, ipak, lepotu života u Srbiji.

Smešak redovno izmami višeslojnost kancelarijskog humora u suterenu izmišljene državne firme, koji otkrivamo tek kada skeču posvetimo veću pažnju i u njemu otkrijemo tačnost i intencionalnu duhovitost društvenih i, pre svega, istorijskih aluzija. Sećanja na heroje iz bratstvo-jedinstvene prošlosti, podsećanja na heroje NOB-a i obnove i izgradnje (Đuro Pucar Stari i pop Vlado Zečević, između ostalih), kao i na relativno skorija društvena previranja na teritoriji pokrajine (tzv. *jogurt revolucija*) u kojoj državna firma upošljava i radnike Arhivskog i žalbenog odeljenja, uvek izmame osmeh na prvo gledanje, i smeh odobravanja nakon potpune recepcije dubine naizgled prostog *fazona*. Visprenost autora otkriva se u svakodnevnoj ironizaciji stvarnosti u kojoj Srbija traži put kroz maglu post-tranzicijskog kvazi-kapitalizma. Teme iz dnevne i sedmične štampe, sa interneta i televizije, provučene kroz filtere fantastičnog autorskog trojca, gledaoce podstiču na smeh, ali i na razmišljanje. Za smeh je dovoljno biti običan čovek, što svi likovi serijala i jesu, ali njihove prenaplašene osobine, u humornoj tendenciji na tragu legendarne *Monti Pajton* družine, sa humornim potencijalom kulturnih *Mučki* i *Crne Guje*, i izvorištima kao što su legendarni prvobitni sarajevski *Nadrealisti* i *Složna braća* Dr. Neleta Karajlića, načinili su od Đorđa Čvarkova, Dragana Torbice i Boškića za tili čas likove koji ostaju kao prototipovi u srpskoj pop-kulturi za svako buduće prikazivanje Vojvođana, Krajišnika i tzv. modernog gradskog momka.

Prizemni i naivni pokušaji upriličavanja humora kroz ismevanje karakteristika

¹ Sreten Marić, „Zapis o smehu“, *Glasnici apokalipse*, zapisi i eseji, Nolit, Beograd, 1968.

zavičajnosti likova, većito smešni zavičajni naglasci Srbijanaca ili Bosanaca i Crnogoraca, i fito-fekalne aluzije uz opšteprisutnu superiornost nas kao naroda u poređenju sa svim susedima koji nas okružuju, bili su recept po kome su mnogi neduhoviti autori u Srbiji probali da stvore humoristički program, a pojedini su, zahvaljujući od ružičice² obolelim pipmetrima, bili u tolikoj zabludi i čak pomislili i da su u tome imali uspeha. Pažnja dela stanovništva koji svoju potrebu za humorom može da zadovolji i do debilizma potenciranim repriziranjem prepotopskih smehovnih uspešnica bračnog para Pavić na kanalu javnog servisa, uz doziranje nekakvih *Kur(s?c?)adžija* na državnoj frekvenciji ružičaste kulturne pošasti, nikako neće biti naprosto skrenuta u pravcu genijalnog *Državnog posla*, ali u tome upravo i leži veliki deo uspeha ovog serijala. Ne biti na listi sa *Kurcadžijama* i ne biti samo i jedino smešan, nego duhovit i zanimljiv, uspeh je na kome, bez ikakve ironije, stvarno treba čestitati autorima. Svi smehovni projekti srpskih televizija mogu samo jednom da se pogledaju, i da to bude dosta i previše pažnje koju su polučili. *Državni posao*, zbog svoje višeslojnosti, može da bude i predmet ozbiljne smehovne analize, i da i nakon nje samo svoju neospornu vrednost potvrdi i sebe na pijadestalu najboljeg televizijskog programa još od *Top liste nadrealista* ustoliči za *vjeke vjekov*.

U ovom radu, Propovo sinonimsko shvatanje smeha i komike preuzimamo u potpunosti. Smeh, kao fenomen bez izričite definicije, objašnjiv je najbolje na primerima, na relaciji objekat – subjekat, što je u *Državnom poslu* uvek izraženo u humornim žaokama koje uvek iz pozicije subjekta jasno gađaju objektov vidno istureni i nebranjeni prostor dostupan humorizaciji. Klasifikujući primere, Prop najveću pažnju posvećuje *podsmješljivom smehu*, navodeći, kao ostale vrste smehovnih produkcija i *zlobni, cinični, vedri, obredni i raskalašni smeh*³, koji se svi manifestuju u dijalogima Čvarkova i Torbice i u njihovom podsmješljivom pristupu liku, delu i generaciji kancelarijskog kolege Boškića.

Naoko zlobni i cinični, komentari ovih veterana rada u državnom preduzeću u suštini su uvek vedri, a raskalašni smeh najlakše izaziva njihova ironizacija obreda koji u našem narodu nadrastaju pojam tradicije i opasno plešu na granici groteske. Slike grotesknog realizma, čije osnovno svojstvo je „snižavanje, prevođenje visokog, duhovnog, idealnog, apstraktnog na materijalno-teleseni plan, na plan zemlje i tela u njihovom neraskidivom jedinstvu“⁴, slike u kojima se potencira prežderavanje

² Pandan žutici, bolest koja kao prvu manifestaciju ima dobrovoljno gledanje programa televizije Pink, a kao krajnji rezultat izaziva toliko odumiranje malih sivih ćelija, da one naprosto pređu u ružičastu boju i, na neobjašnjiv način, nađu pojavu i boju glasa „novinara“ navedene televizijske kuće snošljivim za ukus homosapiensa.

³ Vladimir Jakovljevič Prop, *Problemi komike i smeha*, preveo s ruskog B. Kosanović, Dnevnik, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad, 1984.

⁴ Mihail Bahtin, *Stoaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjega veka i renesanse*, s ruskog preveli I.Šop i T.Vučković, Nolit, Beograd, 1978. str. 28.

i napijanje preko svake mere, koje za rezultat ima alkoholnu obamrlost, najčešće prikazanu u od Čvarkova stalno pominjanom liku Čika Žike („Žika, pijan si, neupotrebljiv si“ – način na koji se završi svaka avantura ovog bačkog prestarelog, rakijom pokretanog, rableovskog panonskog Don Žuana⁵), hiperbola su koja, pre svega, nagoni na smeh, jer „hiperbola je smešna samo kad iznosi negativne osobine, bez pozitivnih,“⁶ i jer odgovara, po Bodleru, jedinoj proverbi: „samo je jedna provera grotesknog, smeh, i to iznenadan smeh.“⁷

Predstavljajući običaje našeg naroda, Torbica sa slikama davno izgubljenog i u drugi prostor nakalemljenog zavičaja, ili Čvarkov sa *K und K* preterivanjima nazovi-etikecije pluskvamperfekatske ravnice (perfektno pogođeni u mašti upličeni likovi Babe i Frau Šilovičke), do smeha dovode sve, kada, opisujući svinjokolju, svatove, proslavljanje praznika i sl, uvek na najtačniji način pogode humornu srž teme. Ako se oslone na modele Pajtonovaca (epizoda „Žvaka“), svojim pristupom temi nadrastu očas posla jasan uzor, i postaju primer uspeha reaktuelizacije humornih obrazaca prošlosti. Ako iz postojećeg dela pozajme pasaž (u epizodi „Svinjokolj“, lički govor, okarakterisan oblicima imena i prezimena: Dane, Nidžo Svitnjak, Đuro Pasulj'ca, Luka Tobal'ca - *Ličko prelo 1. Dio*, autor Dobrivoje Pavlica), na takav ga način uklope u stvarnost, da on postaje u njihovoj interpretaciji bolji nego u originalu, što je slučaj i sa od *Nadrealista* preuzetim momentom potenciranja duhovotosti bivšeg direktora Marjanovića⁸.

Prop istražuje, između ostalog, i smešno u prirodi, čovekovo fizičko biće, komiku sličnosti i razlika, parodiranje, ismevanje, preuveličavanje, komične karaktere. Svemu što je izvan sfere ljudskoga, neživoj i živoj prirodi, čovek se smeje samo kada ga ono podseti na njega samoga. Sve što Prop istražuje, svakoga dana propituju i autori *Državnog posla* i, na prvi pogled neuočivo, uspevaju da po naučnom obrascu smešnoga izvandredno izvedenim humorom zabave običnog čoveka, ne bivajući naporni i suviše intelektualni, niti i na koji način prosto prizemni i vulgarni.

Takođe, i Anri Bergson tvrdi da „ne nameravamo uklopiti komičnu fantaziju u jednu definiciju“, te da „nema komičnog izvan onoga što je čisto ljudsko.“⁹ On insistira na

⁵ „On je nosilac pozitivnog, 'mrsnog' načela – jedenja, pijenja, polne moći, veselosti. (...) U ovome liku, daju se sva tri momenta istovremeno. Nemoguće je uočiti gde se završava pohvala, a gde počinje pogrda.“ (Bahtin, 1978, str. 317.)

⁶ Prop, 1984, str. 80.

⁷ Šarl Bodler, „O suštini smeha i uopšte o komičnom u umetnosti“, *Slikarski saloni*, Narodna knjiga, Beograd, 1979, str. 234.

⁸ Potencirani smeh na sam pomen Marjanovićeve *humornih* kometara, koji završavaju fijaskom humora autora kome se podilazivački osmehuju podređeni, jasno je objašnjen o u teoriji smeha: „Kant je kazao: 'Smeh dolazi iz jednog očekivanja koje se naglo rasplina u ništa'“, Bergson, 1920, str. 62.

⁹ Anri Bergson, *O smehu, Esej o značenju smešnog*, preveo s francuskog S. DŽamonja, Beograd, Izdavačka

neosetljivosti, krutosti mehanike, automatizmu, prerušavanju, profesionalnoj komici, antropomorfizaciji životinja. Komika situacija, reči, nedostataka fizičkih i karakternih (poroka, mana), služi da bi kaznila ljudske anomalije. Neosetljivost i krutost odlike su Torbičine, jasno istaknute i приметne. Automatizam smeha koji nastaje iz jednostavnog prerušavanja u lik Đorđa Čvarkova očigledna je profesionala komika Dimitrija Banjca, koji je po istom obrascu stvorio i fantastični lik prof. dr Svetislafa Kišprdilova sa Akademije nauka u Novom Miloševu u ranijim projektima ovog trojca (*Noćna smena* i *Velika Srbija*). Antropomorfizacija životinja utelotvorena je u legendarnom Graoru (upravo zbog toga, mora velikim početnim slovom) i celokupnoj cverglanskoj farmi na Pejićevim Salašima. Komika situacija jasna je od prvog jutarnjeg objašnjenja Torbičinog n-tog zakašnjenja na radno mesto. Vokabular Dragana Torbice, i Đorđa Čvarkova posebno (*Zanimljiva geografija vojvođanskih sela* kao kancelarijska razbibriga, reči poput *aldumaš* u igri vešala...), svojevrsna je komika reči, jer Boškić te aspekte maternjeg jezika na uspeva da premosti preko generacijskog jaza i uklopi u svoju stvarnost, u kojoj su npr. *vezovi* jasno povezani za skijanje, a ne za, kao kod Torbice, heklane *ukrase*. Potencirani nedostaci fizičke prirode, prikazani svakodnevnim ostrvljivanjem na seksualnu neostvarenost mladog Boškića, kao i svakodnevno pominjanje *moralnog pigmejstva* nadređenog direktora Dobrosavljeva, smehom kažnjavaju nazovi-anomalije naoko jednolične svakodnevice trojca iz suterena.

Pokušavajući da dokažemo koliki humorni genij leži u *Državnom poslu*, samo smo zagreballi po površni ove maestralne ideje. Sreten Marić, čijim rečima smo i počeli, kaže o smehu i: „Ko toj pojavi priđe bez sistema, izgubi se u beskraj; ko joj priđe sa sistemom, pokrije samo koliko mu se sistem prostire, a kad pokuša da sve obuhvati, dade formulu koja je primenjiva i na sto drugih stvari. Kao umetnost uopšte, komika se ne da uhvatiti u mrežu jedne teorije, i nauka ni dan danji ne zna da nam kaže šta je smeh.”¹⁰ Ako nauka teoretski ne zna tačno da kaže šta je smeh, onda nam samo ostaje da u praksi najjednostavnije samo prstom uperimo na *Državni posao* i damo očigledan primer.

knjižara S.B Cvijanovića, 1920, str. 1, 2.

¹⁰ Sreten Marić, „Zapis o smehu“, *Glasnici apokalipse*, zapisi i eseji, Nolit, Beograd, 1968, str. 19.